

Perkoz dwuczuby *Podiceps cristatus*

Status. Nieliczny gatunek lęgowy - 612 par w okresie 2006-2020. Regularnie przelotny i nieregularnie zimujący.

Środowisko. W latach 1982-1993 zasiedlał w największym stopniu stawy rybne (74%), następnie starorzecza (9,4%), zbiorniki retencyjne (8%), żwirownie i glinianki (4,1%), zbiorniki miejskie (2,7%) oraz torfianki (1,8%). Szczególnie podkreślić należy znaczną populację zasiedlającą starorzecza, liczącą 92 pary, wobec zaledwie 10 par w okresie następnej inwentaryzacji wykonanej w latach 2006-2020. W ostatnim okresie największy był udział par związanych również ze stawami rybnymi (76%), stanowiącymi najważniejsze środowisko perkoza dwuczubego w obu okresach badań.

Najmniejszy w Warszawie zbiornik zasiedlony przez lęgową parę miał powierzchnię 2,5 ha (Jędraszko–Dąbrowska i Cygan 1995).

Tokujące perkozy dwuczube *Podiceps cristatus* (fot. P. Głowacki)

Zmiany liczebności.

Taczanowski (1888) uważał perkoza dwuczubego za gatunek „wszędzie pospolity na większych wodach stojących”, regularnie przelotny, ale tylko wyjątkowo zimujący, przytaczając tylko jeden taki przypadek.

W czasie pierwszej inwentaryzacji w latach 1982-1993 był szerzej rozmieszczony (ryc. 1) i liczniejszy, niż w latach 2006-2015 (ryc. 2). W ostatnich dwóch dekadach nastąpił blisko 40% spadek liczebności: z 976 do 612 par.

W środkowej części Niziny Południowopodlaskiej wykazano początkowo wzrost liczebności - w latach 1966-1970 występowało 25-30 par (Luniak 1972), ale w latach 1987-1990 – 2-krotnie więcej, bo 50 par (Dombrowski *et al.* 1994), natomiast w latach 2010-2013 nastąpił ponowny spadek - do 21 par (Dombrowski *et al.* 2013). Na niemal wszystkich pozostałych stawach Niziny Południowopodlaskiej i wschodniej części Niziny Środkowomazowieckiej również nastąpił znaczny spadek liczebności (A. Dombrowski, T. Wiewiórko, M. Sikora). Tylko na stawach w Rudzie nastąpił wzrost liczebności z 3 do 10 par (Dombrowski i In. 2016).

Odmienna sytuacja miała miejsce na stawach SW części regionu, na obszarze makroregionu Wzniesienia Południowomazowieckie, gdzie nastąpił ponad 3-krotny wzrost liczebności z 72-95 par do 230-256 w latach 2008-2009 (Kartoteka). Również na Nizinie Środkowomazowieckiej przeważały tendencje wzrostowe.

Na wielu kompleksach stawów wykazywano znaczne fluktuacje liczebności. W roku 1982 na stawach Walewice, Borów, Psary, Okręt i Rydwan wykazano łącznie 100 par, ale w roku 1989 nastąpił spadek liczebności do 58 par, a w 2006 wzrost do 115 par i w roku 2009 – do 131 par (Markowski i Wojciechowski 1982, Wieczorek 2004, Janiszewski *et al.* 2014, M. Nowicki).

Na stawach w Raszynie również zarejestrowano okresowe zmiany liczebności, związane przypuszczalnie z dostępnością odpowiedniej bazy pokarmowej. W latach 1975- 1986 liczebność oscylowała w przedziale 15 – 25 par (Bukaciński i Bukacińska (1991)). W roku 2004 nastąpił spadek do 4 par ale wzrost liczebności w latach 2007, 2009, 2012, 2014 i 2015 - odpowiednio: 23, 19, 11, 18 i 23 pary (M. Rejmer, J. Zawadzki). Ponowny spadek (do 12-15 par) zarejestrowano w latach 2016 i 2017 i ponowny wzrost do 21 par w roku 2018 i do 32 par w roku 2019 oraz spadek do 27 par w roku 2020 (M. Rejmer).

Na starorzeczach Wisły w Warszawie nastąpił drastyczny spadek liczebności. Na J. Powsinkowskim w latach 1986-1990 występowało 7 par (E. Kucińska), a w roku 2013 tylko jedna para (M. Rejmer). Na J. Czerniakowskim w latach 1983-1985 gniazdowało 6-8 par (Jędraszko-Dąbrowska i Cygan 1995), ale w roku 2008 - 2 pary, a od 2021 - jedna (M. Rejmer).

Lokalnie wykazywał znaczne wahania liczebności, np. na Zb. Domaniów w roku 2001 gniazdowało 31 par, ale w roku 2007 znacznie więcej, bo 54-66 par (Chmielewski i Łukaszewicz 2012).

Natomiast na Zb. Zegrzyńskim nastąpił znaczny spadek liczebności z 68 par lęgowych w roku 1989 (A. Dombrowski i M. Rzepała) do zaledwie 10 par w roku 2009 (M. Rejmer).

Oznaki wyraźnego spadku liczebności na dokładnie monitorowanych stawach wykazano również w czasie migracji wiosennej. Na pięciu kompleksach stawów w dolinie Bzury (Walewice, Psary, Borów, Okręt i Rydwan) w roku 1989 na wiosenne spotkanie przypadało średnio 18,1 os. ale w roku 2016 – 8,6 os. (Chmielewski i Matyjasiak 2017, Wieczorek 1991).

Przyczyny zmian liczebności. Za główną przyczynę spadku lęgowej populacji perkoza dwuczubego należy uznać zmiany siedliskowe związane z coraz silniejszą intensyfikacją gospodarki rybackiej: usuwanie szuwaru, wahania poziomu wody w stawach w trakcie sezonu lęgowego ptaków na większości mawianych kompleksów stawowych. Jednocześnie na wielu kompleksach odnotowano obecność tak efektywnych drapieżników jak norka amerykańska, lis i jenot. Nie bez znaczenia jest dostępność odpowiedniej bazy pokarmowej, która może znacząco się zmieniać w kolejnych sezonach.

Rozmieszczenie i liczebność. W latach 2006-2020 zasiedlał wszystkie makroregiony:

Nizina Północnomazowiecka – 25 par, w tym na Zb. Zegrzyńskim – 4 pary, stawach – 16 par i tofiankach – 5 par.

Nizina Środkowomazowiecka – 277 par, w tym najwięcej w roku 2006 na stawach w Psarach – około 60 par, ponadto około 20 par w Walewicach i Okręcie-Rydwan (Janiszewski i in. 2014). Znaczna była też populacja na stawach Raszynie, licząca 32 pary 21 par w Mysłakowie, a w Kośminie/Lesznoli w roku 2006 – 14 par (A. Koliński) i zaledwie 6 par na Zb. Zegrzyńskim (M. Rejmer).

Wzniesienia Południowomazowieckie – 226 par, z największą populacją na Zb. Domaniów w roku 2007 liczącą 54-66 par (Chmielewski i Łukaszewicz 2012).

Na stawach występowało 139 par, a najwięcej było w Orońsku – 26 par w roku 2009; na torfiankach występowało łącznie 10 par, a na żwirowni Wręcza koło Mszczonowa – 15 par

Nizina Południowopodlaska – 84 pary. Stawy skupiały 56 par, z największą liczebnością w Rykach – 15 par i Rudce – 11 par. Torfianki skupiały 4 pary. Na żwirowni w Międzyrzeczu Podlaskim w roku 2011 występowały 24 pary (Kot i Kot 2019).

BRAKUJE MAPKI LĘGOWEJ

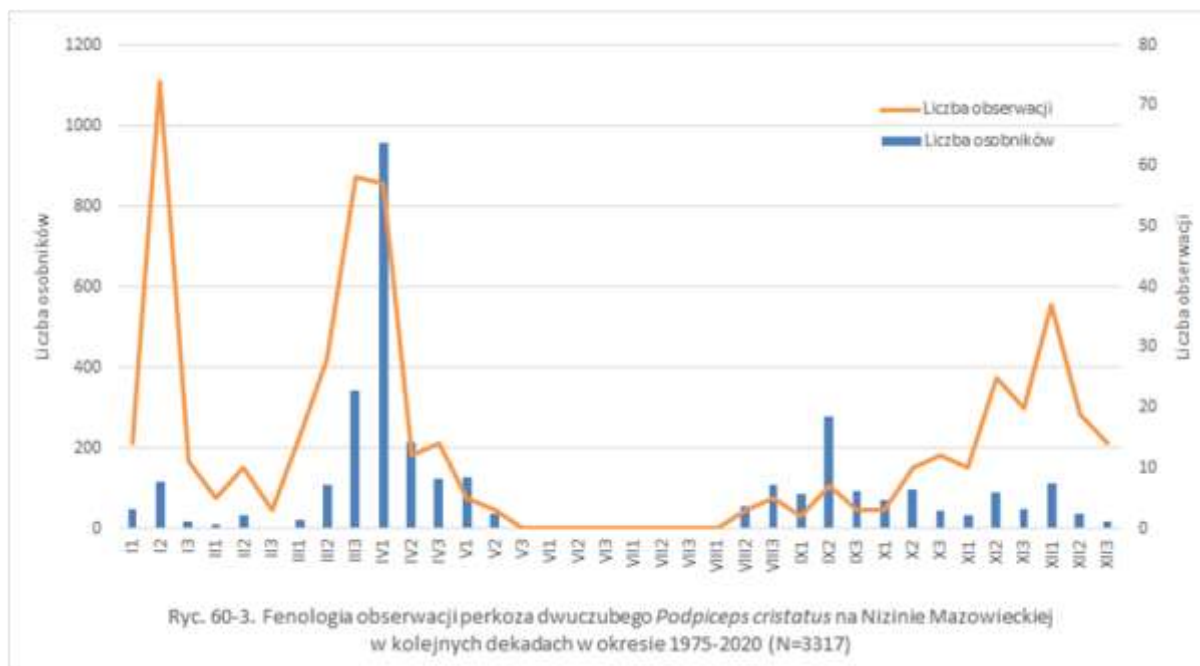
Wędrówki. W okresie przelotów i koczowań oraz zimowym w okresie 1975-2016 zarejestrowano łącznie 3317 osobników w 479 spotkaniach (średnio 6,9 os. na spotkanie).

Pisklę perkoza dwuczubego *Podiceps cristatus* (fot. P. Głowacki)

Wiosną zarejestrowano dwukrotnie więcej ptaków niż jesienią – odpowiednio: 1925 os. i 1002 os. Również częstość spotkań wiosną była prawie dwukrotnie wyższa, niż jesienią: 190 razy i 100 razy. Przelot wiosenny przebiegał od początku marca do początku maja ze szczytem w 1. dekadzie kwietnia (ryc. 60-3). Na Wiśle przelotne ptaki obserwowano jeszcze do 20 V. W niektórych latach w maju obserwowano stada złożone z par ptaków, które późno przystępowały do gniazdowania, bo nawet w czerwcu lub lipcu. Z tego powodu jeszcze we wrześniu widywano pary wodzące młode.

Największa liczebność - 240 os. była wykazana 9 IV 1987 na Zb Zegrzyńskim (A. Dombrowski), ponadto na stawach w Siedlcach - 150 os. 30 III 1983 (Goławski 2014) oraz w cofce Zb. Zegrzyńskiego na Narwi pomiędzy Wierzbicą a ujściem Prutu - łącznie 107 os. 9 IV 1989 (A. Brzozowski). Na Zb. Domaniów największa koncentracja wiosenna była obserwowana 12 IV 2003 - 59 os. (Chmielewski i Łukaszewicz 2012).

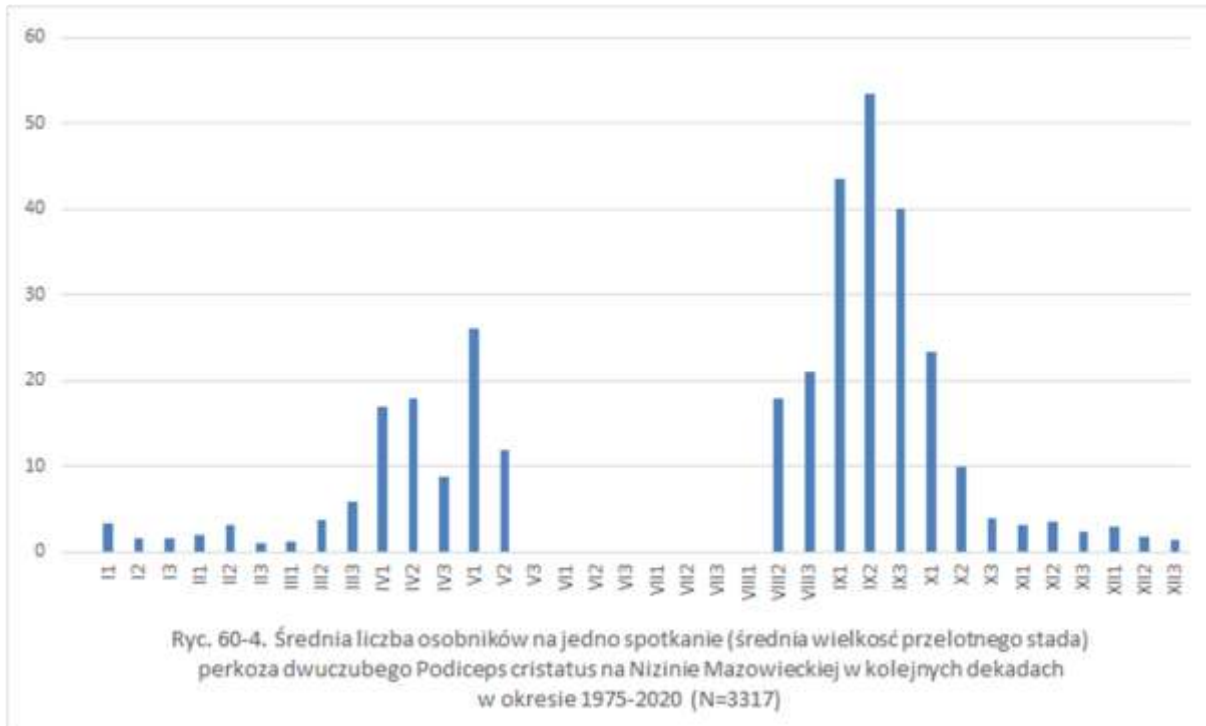

Stadność. Średnia wielkość stada wiosną była najwyższa w pierwszych dekadach: maja – 26 os. i kwietnia – 17 os. oraz w 2. dekadzie kwietnia – 17,9 os. (ryc. 60-4). W czasie wiosennych przelotów największe stada obserwowano na Wiśle: 5 IV 1996 – 80 os. na wysokości Zawad (J. Dyczkowski) oraz 4 IV 2013 – 75 os. w Gassach (A. Węgrzynowicz). Ponadto na stawach w Siedlcach stado 71 os. widziano 1 IV 1975 (H. Kot), a w Walewicach – stado 60 os. 2 IV 2017 (Ł. Matyjasiak).

Stada obserwowane na stawach w maju trudno jednoznacznie określić, jako wędrujące. Na stawach w Siedlcach największe takie stado zarejestrowano 1 V 1975 – 71 os. (Kot 1986) oraz dwukrotnie na stawach w Walewicach: 3 V 2006 – stado 48 os. (T. Bartos) i 4 V 2016 stado 75 os. (Ł. Matyjasiak). Przepuszczalnie były to ptaki „czekające” na korzystne do gniazdowania i/lub żerowania warunki. Stada takie rozpadały się dopiero w czerwcu, a nawet w lipcu, o czym świadczą spotkania par wodzących pisklęta wyklute dopiero w sierpniu. Najpóźniejsza obserwacja pary wodzącej kilkudniowe pisklęta miała miejsce na starorzeczu Narwi koło Stawinogi 9 IX 2018 (M. Rejmer). W 1. dekadzie maja, w korytach rzek tylko raz obserwowano stado przelotne: 1 V 1995 – 5 os. na Narwi pod Rybakami (A. Dmoch). Natomiast na starorzeczach Wisły w Warszawie w kwietniu w latach 1990. widywano stada dochodzące do około 60 os. (J. Romanowski).

Koczowania połęgowe i przeloty jesienne były słabo zaznaczone, a wyższą liczebność rejestrowano w 2. dekadzie sierpnia oraz w 1. i 2. dekadzie września i 1. dekadzie

października (ryc. 3). Na stawach w Raszynie najwyższe liczebności rejestrowano w sierpniu oraz na przełomie września i października (Bukaciński i Bukacińska 1991). Największa koncentracja na całym tym kompleksie 13 IX 2007 wynosiła 92 os. (M. Rejmer). Na stawach w Siedlcach szczyt liczebności jesiennej przypadał na 2. dekadę września (Gołowski 2014).

Stadność. Najwyższą średnią liczebność jesiennego stada wykazano dla 2. dekadę września – 51,7 os. (ryc. 4). Największe stado jesienne obserwowano również na stawach: 3 IX 2021 w Walewicach – 152 os. (D. Kozłowski). W korytach Bugu i Narwi oraz Wisły koczujące stada liczące maksymalnie do 15 os. obserwowano w 1. połowie września. Na starorzeczu Wisły koło Pawłowic największe stado sierpniowe liczące 21 os, (SKO).

W październiku największe stado było ona stawach bserwowane w Walewicach – 52 os. 12 X 2019 (Ł. Matyjasiak).

Rys. xx. Koncentracje postojowe perkoza dwuczubego *Podiceps cristatus* w okresie wiosennym (marzec - maj) na Nizinie Mazowieckiej w latach 1983 - 2016

Ryc. 60-5

Rys. xx. Koncentracje postojowe perkoza dwuczubego *Podiceps cristatus* w okresie jesiennym (lipiec - listopad) na Nizinie Mazowieckiej w latach 1987 - 2011

Ryc. 60-6.

Na stawach rybnych Niziny Południowopodlaskiej w latach 1975-1979 odnotowany w październiku w łącznej liczbie 41 os. na 14 stawach, a w listopadzie – 25 os. na siedmiu kompleksach (Adamczyk i in. 1998).

Zimowanie. W 2. dekadzie stycznia 1984-2020 zimował nieregularnie, w bardzo zmiennej liczbie: od 0 os. do 19 os., a w czasie 10 sezonów nie był w ogóle stwierdzony. Najwięcej

ptaków zimowało w czasie łagodnych sezonów z bardzo niskim złodzeniem wód: w styczniu 1984 – 19 os. oraz 1994 i 2005 – po 9 os. i 2018 – 6 os.

Uwzględniając cały okres zimowy (grudzień- luty) w latach 1975-2020, perkoz dwuczuby był zarejestrowany 187 razy w łącznej liczbie 390 os., z czego najwięcej w 2. dekadzie stycznia oraz 1. dekadzie grudnia (ryc. 60-3). Zimujące ptaki najczęściej obserwowano na Wiśle, a najwięcej (18 os.) w styczniu 1984. Na warszawskim odcinku Wisły koncentracje zimowe były następujące: 21 os. 8 I 1981 oraz 11 os. 6 XII 1987 (J. P. Cygan), a największe Na Zb. Zegrzyńskim obserwowano 15 II 2002 – 20 os. (J. Dyczkowski i C. Pióro)..

Streszczenie

Nieliczny gatunek lęgowy: 612 par w okresie 2006-2020. Regularnie przelotny i nieregularnie zimujący. Przelot wiosenny przebiegał od początku marca do początku maja ze szczytem w 1. dekadzie kwietnia. Koczowania polęgowe i przeloty jesienne były słabo zaznaczone. W okresie zimowym (grudzień- luty) w latach 1986-2020, był zarejestrowany 187 razy w łącznej liczbie 390 os.

Opracowanie: Andrzej Dombrowski

Literatura

- Adamczyk Z., Dombrowski A., Kot H. 1998. Zgrupowania jesienne ptaków wodnych i błotnych na stawach rybnych Niziny Południowopodlaskiej. Kulon 3: 123-150.
- Bukaciński D., Bukacińska M. 1991. Awifauna stawów rybnych w Raszynie w latach 1977–1986. Not. Ornit. 32 (3–4): 89–116.
- Chmielewski S., Łukaszewicz. 2012. Awifauna Zbiornika Domaniów. Kulon 17: 81-99.
- Chmielewski S., Matyjasiak Ł. 2017. Migracja ptaków wodno-błotnych na stawach w Dolinie Bzury. Kulon 22: 83-105.
- Dombrowski A., Stolarz P., Goławski A. 2013. Zmiany liczebności ptaków lęgowych na stawach rybnych środkowej części Niziny Południowopodlaskiej pomiędzy rokiem 1966 a 2013. Kulon 18: 57-68.
- Dombrowski A., Stolarz P., Słupek J., Gwardys R., Kozłowski J., Kozłowski P. 2017. Awifauna lęgowa stawów rybnych w Rudzie pod Mińskiem Mazowieckim w okresie 1980-2016. Kulon: 22: 27-39.
- Dombrowski A., Kot H., Rowiński P., Błędowski W. 2017a. Występowanie ptaków wodno-błotnych w cyklu rocznym 2009 w granicach Obszaru Natura 2000 Dolina Środkowej Wisły i na terenach przyległych. W: Keller M., Kot. H., Dombrowski A., Rowiński P., Chmielewski S., Bukaciński D.(red.). Ptaki środkowej Wisły. M-ŚTO, Pionki, s.397 - 468.
- Dombrowski A., Keller M., Kot. H., Rowiński P. 2017b. Zimowanie ptaków wodno-błotnych na Wiśle między Dęblinem a Płockiem w latach 1984-2010. W: Keller M., Kot. H.,

Dombrowski A., Rowiński P., Chmielewski S., Bukaciński D.(red.). Ptaki środkowej Wisły. M-ŚTO, Pionki, s. 599-632.

Goławski A. 2014. Awifauna rezerwatu Stawy Siedleckie. W: Falkowski M. i in. (red.) Bogactwo przyrodnicze rezerwatu Stawy Siedleckie, Siedlce: 163-196.

Herz L. 1986. Osobliwości przyrodnicze okolic Warszawy. Chrońmy Przyr. Ojcz. R. XLII, Zeszyt 6: 70-73.

Janiszewski T., Podlaszczyk P., Wojciechowski Z. 2014. Ptaki lęgowe OSO Pradolina Warszawsko-Berlińska PLB 100001, Tow. Przyr. Ziemi Łódzkiej, Łódź.

Jędraszko-Dąbrowska D., Cygan J. P. 1995. Lęgowe i zimujące ptaki wodno-błotne Warszawy. Not. Orn. 36, 3-4: 241-271.

Kot H. 1986. Awifauna lęgowa i przeloty wiosenne na stawach rybnych koło Siedlec. Acta orn. 22: 159-182.

Kot H., Chmielewski S., Dombrowski A., Rzępała M., Szymkiewicz M., Walankiewicz. 2017. Przeloty ptaków wodno-błotnych Non-Paseriformes oraz szponiastych Accipitriformes i sokołowych Falconiformes w okresie letniej migracji na środkowej Wiśle koło Pawłowic w latach 1975-1985. W: Keller M, Kot H., Dombrowski A., Rowiński P., Chmielewski S., Bukaciński D. (red.). Ptaki środkowej Wisły. M-ŚTO, Pionki.

Kot Cz., Kot K. 2019. Ptaki zbiorników poźwirowych w Międzyrzeczu Podlaskim w latach 2010-2011. Kulon24: .....

Taczanowski W. 1882. Ptaki krajowe, Tom I, Kraków.

Wieczorek L. 1991. msc. Charakterystyka zgrupowań ptaków wodno-błotnych stawów rybnych Pradoliny Bzury w cyklu rocznym. Praca magisterska wyk. w Zakł. Ekol. i Ochr. Środ. WSR - P w Siedlcach.